

Evropa pred nespodobno izbiro: Orožje ali prihodnost?

Jože P. Damijan , 15. marca, 2025

Evropska unija je bila utemeljena na konceptu miru, stabilnosti in napredka, pri čemer je svojo moč gradila na gospodarski integraciji in socialni koheziji. Varnostno zaščito pa si je EU kupovala prek Nata pri ZDA, kar je plačevala s skoraj absolutnim podrejanjem svoje zunanje politike ameriškim interesom. Danes se ta paradigma ruši pod težo geopolitičnih pretresov in napačne politične presoje. Predvsem po zaslugi slednje smo v Evropi postavljeni pred nespodobno izbiro – orožje ali prihodnost.

Geostrateški kontekst napačne politične presoje

Vojna v Ukrajini, geoekonomske globalne spremembe z vzponom Kitajske in sprememba na oblasti v ZDA so v temelju spremenile tako globalna geopolitična razmerja kot evropske percepcije glede varnostne situacije. Države EU so se spustile zvleči v ameriško posredno vojno z Rusijo na ukrajinskem ozemlju. Ameriška politična elita se, kljub razpadu nekdanje Sovjetske zveze in koncu realne vojaške grožnje s strani njene naslednice Rusije, ni znala zaustaviti s širitvijo Nata zgolj v nove članice EU, pač pa je na vrhu Nata aprila 2008 nadaljevala s povabilom v Nato tudi dvema nečlanicama EU, ki mejita na Rusijo. Ameriški diplomati v Moskvi so v depešah v Washington to dejanje že dva meseca pred vrhom Nata označili kot absolutno rdečo črto za Moskvo. Ne glede na to, kdo je ali bo na oblasti v Rusiji. Posledično je Rusija avgusta 2008 reagirala z napadom na Gruzijo, leta 2014 po majdanski spremembi režima v Kijevu pa z aneksijo Krima in februarja 2022 še z napadom na Ukrajino. Rusija je te agresivne akte opravičevala z eksistencialno grožnjo, ki naj bi ji jo povzročila širitev Nata na njene meje v teh državah.

Ameriška politična elita je, kot kaže znamenita študija vojaškega think-tanka Rand iz leta 2019 za Pentagon, rusko agresijo na Ukrajino videla kot priložnost za oslabitev Rusije. Študija je predvidela scenarije, po katerih bi v primeru ruske agresije ZDA pridobile velike koristi prek sankcioniranja in mednarodne osamitve Rusije in pri čemer bi ZDA prevzele ruski izvoz energentov v države EU.

Toda študija Rand je spregledala ključno dejstvo, da se je v zadnjih dveh desetletjih zaradi geoekonomske tektonske premike globalna geopolitična pokrajina bistveno spremenila. Če bi se ruska agresija na Ukrajino zgodila leta 2000, bi mednarodne sankcije Rusijo najbrž potolkle. Toda z ameriškim napadom na Irak leta 2003 in posledičnim dvigom cen energentov in surovin se je Rusija ponovno gospodarsko in vojaško okrepila in z ameriško sponzoriranim sprejemom Kitajske v WTO leta 2001 si je Kitajska utrla pot k svetovni tovarni in največji gospodarski sili na svetu. Rusija in Kitajska sta leta 2009 strateško lansirali grupacijo BRICS, Kitajska pa leta 2013 t.i. novo »svilno cesto« (Belt and Road Initiative), ki vključuje kitajske strateške investicije v 150 držav. Zato je, ko so zahodne države po agresiji na Ukrajino Rusijo sankcionirale, te sankcije podprlo manj kot 50 držav, od tega 27 članic EU, medtem ko je skoraj 150 držav nadaljevalo trgovanje z Rusijo. In Rusija je dobila strateško zavezništvo v Kitajski, kar ji je omogočilo nadaljevanje izvoza energentov in surovin in dostop do ključnih industrijskih proizvodov in tehnologije.

Paradoksalno je vojna v Ukrajini Rusijo gospodarsko okrepila in zaradi prikaza premoči v vojaški tehnologiji nad ameriško dvignila ruski rating v mednarodni skupnosti. Nasprotno pa je vojna v Ukrajini prek energetske krize, visoke inflacije in gospodarske stagnacije izčrpala države EU. V letih 2023 in 2024 je rusko gospodarstvo zraslo za skupaj 6,8 %, gospodarstvo držav EU pa le za 1,6 %, Nemčija se je povsem gospodarsko zaustavila. Ukrajinska vojna je odnesla 15 % evropske energetske intenzivne industrije in povzročila veliko nekonkurenčnost gospodarstva EU.

ZDA z vojno v Ukrajini niso bile prizadete, nasprotno, orožarska in naftna industrija sta močno pridobili. Toda nova študija Rand iz leta 2024 je pokazala, da je v največjem interesu ZDA preprečiti dolgotrajno vojno v Ukrajini. Kot pravi študija, dolgotrajna vojna preveč izčrpava ZDA, ker se te preveč fokusirajo zgolj na to in zanemarjajo strateško bolj pomembne cilje, kot je Kitajska. Pri čemer bi dolgotrajna vojna lahko potisnila Rusijo v preveč tesno zavezništvo s Kitajsko. Tudi brez zmage Donalda Trumpa bi se ZDA otresle bremena vojne v Ukrajini, kot so otresle Afganistana, Iraka ali Libije.

Toda če bi se ZDA prejkoslej otresle bremena vojne v Ukrajini, pa to ne velja za države EU, ki so se spustile zvleči v to ameriško posredno vojno z Rusijo. Ko se je Trumpova administracija otresla bremena vojne v Ukrajini in hkrati vojaške zaščite Evrope, je evropska politična elita ostala ujeta v pasti narative vojne in miselnosti hladne vojne, ki ji jo je podtaknila Bidnova administracija. Ostala je ujeta v pasti iracionalnega strahu pred Rusijo, iz katere ne najde poti.

Dilema »orožje ali razvoj in socialna država«

Zato se danes soočamo z evropskim moralističnim nasprotovanjem diplomatski rešitvi vojne v Ukrajini, z izjavami politikov, da je »mir lahko bolj nevaren od nadaljevanja vojne« in z novim oborožitvenim programom ReArm, ki naj bi državam EU omogočil vlaganja v oborožitev v skupni višini 800 milijard evrov. Zato se danes zaradi strahu pred Rusijo soočamo z zanemarjanjem vprašanja konkurenčnosti in razvoja EU. Evropska komisija je sicer kot odgovor na nekonkurenčnost evropskega gospodarstva glede na kitajsko oblikovala »strategijo« Kompas konkurenčnosti, ki pa v nasprotju s simbolom kompasa vsebuje tri konfliktne cilje in je za razliko od programa oborožitve finančno povsem neopredeljen. Akcijski načrt za pomoč upešani avtomobilski industriji iz prejšnjega tedna, na katero je neposredno ali posredno vezano 13,8 milijonov delovnih mest v EU, predvideva le za 3,4 milijarde evrov potencialnih spodbud za gospodarstvo oziroma naložb v polnilnice za e-avtomobile.

Postavimo zgornje številke v perspektivo. Evropska komisija vabi članice, da vložijo vsaj 800 milijard evrov v oboroževanje, pri čemer evropska vojaška industrija zaposluje manj kot pol milijona ljudi, tri četrtine orožja in opreme pa uvozimo iz ZDA in Izraela. Na drugi strani pa za reševanje avtomobilske industrije, na katero je vezano 13,8 milijonov delovnih mest v EU, Komisija predvideva le za 3,4 milijarde evrov pomoči. Torej Komisija se je *de facto* odločila, da se evropska industrija namesto v proizvodnjo električnih avtomobilov usmeri v proizvodnjo dizelskih tankov.

Pri tem je treba upoštevati še, da je Komisija predlagala, da lahko članice v primeru povečanja vojaških izdatkov za do 1,5 % BDP te izdatke izvzamejo iz omejitev glede proračunskega primanjkljaja. Z drugimi besedami, če bi želele povečati izdatke za gradnjo infrastrukture, bolnišnic in šol ali financiranje izobraževanja in socialnih izdatkov, bi članice EU morale spoštovati nov fiskalni okvir glede dovoljenega primanjkljaja, pri nakupu orožja, ki pretežno prihaja iz tujine, pa jim tega ni treba.

Na strani članic EU smo tako dejansko prišli do dileme »orožje ali razvoj in socialna država«.

Preden pristanemo na to dilemo, si moramo postaviti tri vprašanja. Prvič, kako realna je nevarnost ruske grožnje? Drugič, ali si s predvideno oborožitvijo lahko zagotovimo varnost in mir? In tretjič, kakšni so oportunistni stroški vlaganj v orožje namesto v razvoj in blaginjo?

Kako realna je nevarnost ruske grožnje?

V EU bi morali imeti narejeno strateško analizo realnosti ruske grožnje za existenco EU. Kako realistično je, da bi Rusija s 150 milijoni prebivalcev in milijonom in pol aktivnih vojakov napadla, okupirala in pod okupacijo obdržala EU, ki ima 450 milijonov prebivalcev in primerljivo število vojakov, tankov in vojakov? Kako realistično je, da bi ruske sile, ki v povprečju potrebujejo dva meseca, da zavzamejo srednje veliko vas v Ukrajini, v doglednem času prek Ukrajine prodrle do Nemčije ali Francije? V ameriškem think-tanku Institute for Study of War, ki ga plačuje Pentagon, so izračunali, da bi na osnovi sedanje »hitrosti osvajanja« Ukrajine ruske sile potrebovale več kot 170 let, da bi prodrle do Pariza. Če se ne bi zataknilo že na poljski »Maginotovi črti« na meji z Ukrajino, izgrajeni v zadnjih dveh letih. In kaj bi Rusija, ki ima najbogatejša nahajališča energentov in surovin ter plodne zemlje na svetu, pridobila z zavzetjem Evrope? Za Rusijo ima Evropa pomen predvsem kot kupec njenih energentov in surovin in ponudnik industrijskih proizvodov.

Toda take analize Evropska komisija ni naredila. Tudi v nobenem ruskem strateškem dokumentu niso opredeljene ruske teritorialne pretenzije nad evropskim ozemljem. Je pa v njih opredeljen vojaški strateški pomen Ukrajine, Krima in Črnega morja. Komisija je nevarnost ruske grožnje preprosto predpostavila.

Si lahko z orožjem kupimo varnost in mir?

Prejšnji teden sem naredil hitro analizo, kaj bi EU glede oborožitve potrebovala, da bi se ustrezno vojaško osamosvojila. Ključne vojaške investicije bi morale iti v izgradnjo enotnega jedrskega ščita, ki bi vključeval dodatnih 300 jedrskih konic in pripadajoče raketne sisteme, dodatnih 3.000 najnovejših tankov tipa Leopard 2, dodatno letalsko floto, okrepljeno s 500 vrhunskimi lovci tipa Rafale ali Eurofighter, protizračno obrambo, podprto s 200 zmogljivimi sistemi tipa IRIS-T SLM, ki bi varovali evropski zračni prostor in dodatnih 700 tisoč vojakov v borbeni pripravljenosti.

Če te naložbe preračunamo po javno dostopnih cenah, bi skupni strošek teh naložb v naslednjih desetih letih znašal okrog 225 milijard evrov, od tega jedrske konice in rakete 60, tanki in kopenska oborožitev 60, letalska flota 75 in protizračni sistemi 30 milijard evrov. K temu pa je k stroškom nabave treba prišteti še dodatne stroške, in sicer 8,5 milijard evrov za usposabljanje posadk, 225 milijard evrov za vzdrževanje in logistiko, 105 milijard evrov za strelivo in bojna sredstva (rakete, granate, interceptorji) ter 350 milijard evrov za plače in stroške za dodatnih 700 tisoč vojakov.

Skupni stroški oboroževanja Evrope v 10 letih bi tako znašali okrog 910 milijard evrov, kar pomeni približno 5,5 % BDP EU v desetih letih oziroma 0,55 % letno. Če bi želele financirati ta projekt, bi morale članice EU delež za obrambi dvigniti za eno tretjino iz 1,5 % na dobra 2 % BDP.

Toda ključno vprašanje je, ali si države EU s tem oboroževanjem res kupijo varnost in mir? In to ne danes, ampak šele čez 10 ali 15 let. Se bo čez deset let Rusija bala Evrope bolj, če bo slednja imela 3 tisoč tankov več? Se je bo bolj bala, če bo Evropa imela 500 sodobnih letal več? Se je bo bolj bala, če bo Evropa imela 200 sodobnih protizračnih sistemov več? Se je bo bolj bala, če bo Evropa imela 700 tisoč vojakov več? Se je bo bolj bala, če bo Evropa imela 590 in ne samo 290 jedrskih konic?

Odgovor je – seveda ne. Ker se Rusija že do sedaj ni bala vojaške moči združenih sil Nata, torej ZDA in držav EU skupaj. Sicer ne bi napadla Ukrajine. In to kljub dejstvu, da imajo Nato države skupaj več jedrskih konic kot Rusija. Zakaj ne? Ker bi uporaba raket z jedrskimi konicami s strani ene izmed držav povzročila hipno reakcijo nasprotne strani in bi prišlo do medsebojnega uničenja. Razlika je le v tem, da bi ruske hipersonične rakete, ki so bistveno hitrejšje od ameriških, v Nemčijo priletele 3 minute prej kot ameriške iz Nemčije v Rusijo. Nemci bi doživeli apokalipso tri minute pred Rusi. In francoski jedrski ščit s 300 jedrskimi konicami več tega dejstva ne spremeni niti za sekundo.

Torej Evropa si z dodatno oborožitvijo ne more kupiti varnosti in miru. Lahko pa si oboje zagotovi, če sklene varnostne in trgovinsko-investicijske sporazume z Rusijo. Zaradi komplementarne narave evropskega in ruskega gospodarstva iz gospodarskega sodelovanja med obema sledijo zgolj plusi. Hkrati pa trgovinska in investicijska prepletenost gospodarstev služi kot najboljše varnostno zagotovilo oziroma najboljši način odvratanja vojnih konfliktov.

Kakšni so oportunitetni stroški vlaganj v orožje?

Denimo, da vzamemo načrt Komisije za oboroževanje resno in se vprašajmo, kaj se makroekonomsko bolj splača – vlagati v orožje ali v razvoj? Ekonomske študije so glede tega zelo jasne. Naložbe v orožje so ekonomsko bistveno manj učinkovite kot vlaganja v infrastrukturo, izobraževanje in zdravstvo. Multiplikator izdatkov za obrambo je ocenjen pod 1, kar pomeni, da vsak evro, porabljen za vojsko, ustvarja manj dodane vrednosti kot naložbe v druge sektorje. Za primerjavo, pri izdatkih za pokojnine je multiplikator okrog 1.4, multiplikator izdatkov za infrastrukturo pa je okrog 2.

Po meta-analizi Alptekina in Levina (2012) vojaška poraba pogosto preusmerja sredstva iz produktivnih sektorjev, kar lahko zavira dolgoročno rast. Podobno študija D'Agostino, Dunne in Pieroni (2017) ugotavlja, da trajne visoke ravni obrambnih izdatkov negativno vplivajo na gospodarsko rast zaradi napačne alokacije sredstev. Poleg tega resno težavo povzroča učinek izrivanja. Če države povečujejo vojaške izdatke na račun drugih javnih investicij, kot so infrastruktura in izobraževanje, dolgoročno oslabijo svojo konkurenčnost.

Poleg tega se izdatki za orožje pretežno prelijejo v tujino in domače gospodarstvo od tega večinoma nima velikih koristi. To še posebej velja za Slovenijo, ki nima razvite obrambne industrije, ki bi lahko generirala pomembne makroekonomske učinke. Slovenija bi v bistvu morala plačevati za varnostno zaščito drugim državam – Franciji za jedrski ščit, Italiji, Poljski in Romuniji pa za zaščito zračnega prostora.

Evropski problem ni v ruski grožnji. Naš problem je v usihajoči konkurenčnosti našega gospodarstva in negativnih demografskih gibanjih. Evropska unija že več kot štiri desetletja trandno in vedno bolj zaostaja za Kitajsko in ZDA. Po podatkih Mednarodnega denarnega sklada (IMF) je povprečna letna gospodarska rast EU med letoma 2010 in 2023 znašala le 1,4 %, medtem ko je bila v ZDA 2,3 % in na Kitajskem kar 6,2 %. Evropska industrijska proizvodnja stagnira, saj je EU zaradi tehnološke nekonkurenčnosti in visokih stroškov energije izgubila velik del svoje industrijske baze v korist cenejše kitajske konkurence.

Leta 1990 je bila EU s 23,3 % deležem v svetovnem BDP najmočnejši gospodarski blok na svetu, gospodarsko močnejša tudi od ZDA (19,6 %), medtem ko je bil delež Kitajske v svetovnem BDP le 3,1 %. Tri desetletja kasneje, leta 2023, je bila Kitajska z 18,4 % deležem že sedmo leto zapored gospodarsko močnejša od ZDA (15,6 %), medtem ko se je delež EU je skladno z mizerno gospodarsko rastjo zmanjšal na vsega 14,8 %. Projekcije, ki sem jih naredil na podlagi povprečnih stopenj rasti po letu 2019, kažejo, da se bo delež EU v svetovnem BDP do leta 2045 zmanjšal pod 12 %, medtem ko bo Kitajska z več kot 30 % deležem gospodarsko dvakrat večja od ZDA in skoraj trikrat večja od EU.

Ne imaginarna ruska grožnja in ne iracionalni strahovi pred Putinom, ključni evropski problem je ta usihajoča gospodarska rast ob negativni demografiji. Poročilo Maria Draghija o nekonkurenčnosti evropskega gospodarstva je identificiralo te probleme. Draghi je predvidel, da bi za ambiciozno pot h gospodarski renesansi morale države EU na letni ravni vlagati v razvoj po 800 milijard evrov.

Kitajska za razliko od Evrope agresivno vlaga v prestrukturiranje v smeri visokotehnološke proizvodnje. Njena strategija *Made in China 2025* iz leta 2015 si je začrtala globalno kitajsko prevlado v sektorjih, kot so sončni paneli, baterije in električni avtomobili, umetna inteligenca, kvantni računalniki in polprevodniki. Kitajska vlada je v ta namen namenila za blizu 2 tisoč milijard dolarjev različnih spodbud in kitajska podjetja so v osmih letih izpolnila cilje iz strategije. ZDA so se tudi zbudile in na podlagi zakona *CHIPS* namenile za 280 milijard dolarjev spodbud za domačo proizvodnjo čipov ter na podlagi zakona *IRA* namenile za 369 milijard dolarjev za naložbe v zelene tehnologije. Evropska pobuda *Kompas konkurenčnosti* iz začetka letošnjega leta pa ostaja zmedena glede ciljev in brez ustrezne finančne podpore.

Zaključek

Članice EU so v zadnjih 15 letih s tremi napačnimi politikami pokopale prihodnost Evrope – s politiko varčevanja, s politiko forsiranja ekstremno dragih obnovljivih virov energije in s prolongiranjem vojne v Ukrajini, ki je EU doslej stala 2 tisoč milijard evrov. Z forsiranjem oboroževanja namesto vlaganj v razvoj bo ekonomski samomor EU dokončan. To ne pomeni, da ne vlagamo več denarja v varnost, pač pa da damo prioriteto razvoju in sodelovanju pred orožjem.